

ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ

DOI: <https://doi.org/10.26565/1684-8489-2023-1-01>
УДК 351.76:347.73:330.341

Дунаєв Ігор Володимирович,
доктор наук з державного управління, професор,
професор кафедри економічної політики та менеджменту
навчально-наукового інституту “Інститут державного управління”
Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна,
майдан Свободи, 4, м. Харків, 61022, Україна

e-mail: i.dunaev@karazin.ua <https://orcid.org/0000-0002-0790-0496>

Орлов Олександр Валентинович,
доктор наук з державного управління, професор,
професор кафедри публічної політики
навчально-наукового інституту “Інститут державного управління”
Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна,
майдан Свободи, 4, м. Харків, 61022, Україна

e-mail: avorlovav@gmail.com <https://orcid.org/0000-0001-8995-7383>

НАЦІОНАЛЬНЕ ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЦИФРОВОЇ ЕКОНОМІКИ І ІНФОРМАЦІЙНИХ ПЛАТФОРМ

Анотація. Стаття є логічним продовженням циклу статей авторів щодо публічного регулювання інформаційних платформ і платформної економіки. Метою цієї статті є стисле узагальнення багатого міжнародного досвіду національного правового регулювання цифрової економіки і інформаційних платформ та виокремлення відповідних моделей такого регулювання. Стаття продовжує триваючу широку експертну і політичну дискусію щодо того, що, як і кого регулювати у новому платформному середовищі, учасниками якого є або скоро будуть майже усі люди. На основі тривалого аналізу законодавства зарубіжних юрисдикцій стаття виокремлює і роз'яснює на прикладах три основні моделі правового регулювання цифрової економіки: модель законодавчого регулювання цифрової економіки, загальнонаціональна стратегічна модель і регіональна стратегічна модель. Робиться висновок про те, що в Україні нині вбачаються риси, які значною мірою вказують на відповідність першої моделі. Така модель може включати створення спеціального законодавства, спрямованого на розвиток цифрового

Як цитувати: Дунаєв І. В., Орлов О. В. Національне правове регулювання цифрової економіки і інформаційних платформ. *Актуальні проблеми державного управління*. 2023. № 1 (62). С. 6–21. DOI: <https://doi.org/10.26565/1684-8489-2023-1-01>

In cites: Dunayev, I.V., Orlov, O.V. (2023). National legal regulation of the digital economy and information platforms. *Pressing Problems of Public Administration*, 1 (62), 6–21. DOI: <https://doi.org/10.26565/1684-8489-2023-1-01> [in Ukrainian].

сектору, стимулювання інновацій та підтримку стартапів, однак Україна вже почала відчувати обмеження цієї моделі, оскільки цифрова економіка розвиватиметься швидше, ніж уряд і законодавці встигатимуть адаптувати систему законів до останніх змін, у результаті чого утворюються прогалини в регулюванні.

Ключові слова: *інформаційна платформа, децентралізовані інформаційні платформи, токенизовані активи, публічна політика, блокчейн, комплексне використання цифрових технологій, цифрова економіка*

Актуальність дослідження. Останні декілька років переконують нас, що в основі сучасного правового регулювання і інформаційних (цифрових) платформ у вузькому сенсі, і цифрової економіки у більш широкому сенсі лежить щось на кшталт страху політиків і експертів, що платформи стануть «великим братом». У це дійсно легко повірити, зважаючи на доступність, простоту у користуванні платформами і їхнім проникненням у наше щоденне життя. «Старший брат» як вигаданий персонаж книги Джорджа Оруелла «1984» тримає кожного громадянина під постійним наглядом влади через телекрани.

Наведемо два разючих приклади. По-перше, потенціал одних лише платформ соціальних медіа (сукупно Twitter (нині «X»), Facebook, Інстаграм як разючий приклад 2017-2023 рр. для Європи і України) змусив уряд США запитувати деталі всіх облікових записів соціальних мереж, які за останні п'ять років використовували заявники американської візи. Це надає американському урядові доступ до всіх фотографій, місцезнаходжень, чатів, контактів, історії подорожей, асоціацій, звичок, переваг заявника для їхнього скринінгу та спостереження. Другий приклад: масований потік дезінформації від приватних користувачів соціальної мережі «X» (колишня Twitter) про перебіг воєнних подій між Державою Ізраїль і терористичною організацією «Хамас» у 2023 р. змусив Єврокомісію вимагати від власників соціальних платформ значно посилити контроль за поширенням дезінформації згідно новим правилам ЄС щодо цифрових послуг.

По-друге, ще у 2020-2022 рр. було декілька кейсів зі звинувачення великих платформ соціальних медіа (Facebook) у зловживанні даними своїх користувачів. Великі технологічні платформи, такі як Google, Apple, Amazon, Yahoo використовують великі приватні дані за допомогою аналізу великих даних, алгоритмів і штучного інтелекту для налаштування пошукових запитів користувачів, надання персоналізованого контенту, показу цільових рекламних кампаній. Більшість користувачів не розуміють, як їх особисті дані використовуються на краще чи гірше. Великі платформи можуть стати інструментом тоталітарного контролю, як передбачав Джордж Оруелл з його постійною присутністю екранами «великого брата», які стежать за всіма.

Те, чого побоюються приватні інформаційні платформи, однаково стосується і державних платформ, які оперують суто державними реєстрами даних, що є насправді важливим. Авторитарні уряди сучасних навіть технологічно розвинених країн (напр., Китай), не кажучи вже про росію та Іран, з великою ймовірністю зловживають приватною інформацією мільйонів своїх громадян, використовуючи це проти своїх політичних опонентів чи обмежуючи права людини. Втрата приватності та індивідуалізм – це гарантована ціна, яку приватні користувачі платять за простоту, зручність і комфорт у своїй щоденній діяльності. Питання в тому, чи можуть такі побоювання запобігти розповсюдженню платформ у цифровому світі? Думаємо, що «ні» для

демократичних країн, але вони точно можуть підвищити вимогливість до платформ і захисту персональних даних, як це сьогодні відбувається у ЄС, де захист персональних даних стає немов нова «релігія». Також значні зусилля мають бути спрямовані на розробку міцної системи законів та нормативних актів для захисту даних та приватного життя. Суворі закони про захист даних, такі як Загальний регламент захисту даних Європейського Союзу (GDPR) щодо захисту даних та конфіденційності, можуть бути інструментами регулювання для контролю за зловживанням особистими даними та конфіденційністю приватних осіб.

Постановка проблеми і виокремлення невирішених питань.

Питання державного регулювання цифрової економіки в країнах ЄС, Північної Америки і Азії та на пострадянському просторі є предметом як стратегічних надій і дискусій [9; 16], так і десятків концептуальних й нормативно-правових документів на наддержавному і національному рівнях. У зв'язку з цим особливо важливим є розвиток відповідних підходів на гармонізованій основі на наднаціональному та внутрішньодержавному (національному) рівнях, оскільки так, у середині своєї країни і можна сформулювати політичний і експертний консенсус щодо того, які саме технології слід активно підтримувати, а які – менш активно; як комбінувати між собою технології [14; 13], і що робити з традиційними галузями з попередніх технологічних укладів [19], щоб все ж таки та чи інша країна і нація змогли використати шанс і скористалися перевагами цифрової економіки та еволюційного етапу розвитку інтернету Web 3.0.

Дебати щодо цифрової економіки сьогодні є центральною темою на політичній сцені. ЄС сповнений рішучості впровадити цифрові рішення як один з основних компонентів своєї політичної стратегії, приділяючи при цьому особливу увагу даним, технологіям та інфраструктурі. У зв'язку з цим у грудні 2020 р. ЄС опублікувала пропозицію DSA. Затвердження та забезпечення дотримання DSA мають вирішальне значення для майбутнього цифрового європейського суверенітету. Але попри цей політично визначальний єврорегламент (закон) окремої уваги потребують зусилля на рівні національних регуляторів, зокрема – законодавчі ініціативи, для того, щоб визначити спільні риси у моделях регулювання і дати змогу регуляторам краще орієнтуватися в правових підходах і аналогіях.

Метою статті є стисле узагальнення багатого міжнародного досвіду національного правового регулювання цифрової економіки і інформаційних платформ та виокремлення відповідних моделей такого регулювання.

Використана методологія. Застосована у цій статті логіка викладу матеріалу буде зосереджуватися на обговоренні положень, які існують у законах і національних стратегіях і програмах різних країн. З одного боку, це пов'язано з великим масивом наявних знань і представлень, головні з яких набули вже певну офіційну, правову форму у вигляді нормативно-правових актів, і ці структуровані знання особливо зараз потребують широкого поширення і подальшого переосмислення в академічному середовищі. З іншого боку, ми поступово розширюватимемо цей існуючий фундамент за допомогою уявних експериментів і прикладів. Таким чином, ця стаття жодним чином не є фінальним етапом, а є етапом проміжним, який відповідає огляду процесів за останні 4-5 років і станом на осінь 2023 р. Автори також зауважують, що в жодному разі не склали повний перелік найбільш дотичних посилань, які б повністю характеризували об'єкт дослідження.

Дана стаття не враховує фундаментальні (як для нашого часу) чинні нормативні акти з наднаціонального регулювання (як, напр., дуже впливові європейські регламенти з регулювання цифрових сервісів (DSA [12; 7]) і цифрових ринків (DMA)), в яких особлива увага приділяється основним правам, конфіденційності даних та захисту зацікавлених сторін та провайдером цифрових послуг. Їх огляд і оцінки політичного впливу були зроблені у наших попередніх статтях [3] і доступні у свіжій європейській літературі [17].

Згодом дедалі більше робіт буде зосереджуватися як на моделях національного регулювання цифрової економіки, так і на наднаціональному підході, особливо загальноєвропейському регламенті DSA та його наслідках, додаючи більше голосів та нюансів у дебати. Однак ми сподіваємося, що як мінімум три моделі, визначені в цій статті, доповнять корисну основу для подальшого аналізу етичних, правових та соціальних наслідків існуючої та майбутньої правової бази у контексті законодавства про конкуренцію та соціально-економічний розвиток країн. Ця надія стає ще помітнішою, якщо врахувати, що, як і GDPR, ці акти також можуть бути прикладом для інших країн у регулюванні цифрових послуг.

Виклад основного матеріалу. Нині розвинені держави визначають по-різному свої концепції формування та розвитку цифрової економіки. Основні питання регулювання відносин, що пов'язуються з розвитком цифрової і особливо платформної економіки, визначаються як на рівні законодавчих актів, так і на підзаконному рівні; у документах стратегічного характеру на загальнодержавному та національному рівнях. Наш тривалий аналіз законодавства зарубіжних юрисдикцій дозволяє виділити три основні моделі правового регулювання цифрової економіки:

- 1) модель законодавчого регулювання цифрової економіки,
- 2) загальнонаціональна стратегічна модель,
- 3) регіональна стратегічна модель.

Отже, спочатку розглянемо модель законодавчої регламентації цифрової економіки. Її основними рисами моделі законодавчої регламентації є:

- 1) прийняття спеціального закону, як, наприклад, Закон Великобританії «Про цифрову економіку» [2];
- 2) регламентація створення електронної комунікаційної інфраструктури та послуг;
- 3) орієнтація на використання можливостей сучасних цифрових технологій громадянами, організаціями та органами влади (цифровий уряд, електронний документообіг, обмеження використання певного інтернет-контенту);
- 4) регламентація відносин між пристроєм та людиною, або взаємодія між людьми за допомогою пристроїв.

У ряді країн концепції формування та розвитку цифрової економіки знаходять відображення у законодавстві, системах підзаконних актів, документах стратегічного характеру на загальнодержавному та регіональному рівнях. Показовим є приклад Великої Британії, яка першою у світі запровадила не тільки нову концепцію урядування «уряд як платформа» (GaaS – government as a platform) в рамках наукової концепції менеджменту публічних цінностей, а й стала одним із «піонерів» розвитку цифрової економіки [18]. Завдяки дуже ієрархічній, але при цьому розгалуженій правовій базі і першим «якірним законам» про цифрові сервіси і економіку, нині Британія упевнено фіксує світову тенденцію до законодавчого закріплення концепції цифрової економіки та її окремих елементів. У цьому сенсі, мабуть, першим і зразковим є британський закон «Про цифрову економіку» [2]. Основні нормативні приписи

даного закону включають: забезпечення передачі цифрової інформації між органами влади відповідно до концепції цифрового уряду; створення рамкового регулювання у сфері вікових перевірок з метою обмеження доступу неповнолітніх осіб до порнографічних матеріалів у мережі Інтернет; забезпечення блокування забороненого інтернет-контенту за допомогою інформаційних фільтрів; посилення відповідальності за зловмисні телефонні дзвінки; оптимізація положень електронного комунікаційного кодексу служби з комунікацій щодо спрощення будівництва та поліпшення функціонування телекомунікаційних вишок; посилення відповідальності за порушення авторських прав із використанням цифрової інфраструктури; посилення відповідальності провайдерів телекомунікаційних послуг у сфері порушення правил ліцензування. Як видно з наведеного Закону, такі галузі права торкнулися його положень:

- 1) адміністративне право (у частині телекомунікаційних відносин, доступу до окремих категорій інформації, розкриття публічної інформації тощо);
- 2) кримінальне та кримінально-процесуальне право (у частині встановлення відповідальності та розслідування);
- 3) цивільне та цивільно-процесуальне право (у частині інтелектуальної власності, авторського права, цивільних процесуальних дій);
- 4) фінансове право (у частині видатків на реалізацію положень закону).

До речі, подібна модель є доволі популярно у світі: Казахстан, Молдова, Україна, Румунія, Іспанія, Люксембург [6], схоже, дотримуються її. В усіх них є спеціалізовані закони та регуляція цифрового простору: визначається спеціальний правовий фреймворк, приймаючи закони та положення, які стосуються цифрової економіки. Ці закони часто включають в себе положення щодо електронної комунікаційної інфраструктури, регуляції електронного документообігу та забезпечення доступу до цифрових послуг для громадян та бізнесу.

Нижче розглянемо чергову – другу модель регулювання – модель загальнонаціонального стратегічного регулювання. Характерними рисами такого регулювання є:

- 1) розробка на загальнодержавному рівні національної стратегії цифрової економіки (наприклад, в Австралії Digital Economy Strategy [1], а також Сінгапур, Китай та його «Made in China 2025» [10], Індія, ЄС...);
- 2) адаптація держави, бізнесу та всього суспільства в цілому до процесів цифровізації для використання сучасних цифрових можливостей на благо суспільства;
- 3) забезпечення доступності цифрових технологій для громадян та організацій;
- 4) підтримка малого та середнього бізнесу у використанні новітніх цифрових технологій;
- 5) забезпечення технічної програмної сумісності різних пристроїв, які використовують цифрові технології;
- 6) забезпечення безпеки угод в електронній формі;
- 7) забезпечення збереження переданих цифрових даних;
- 8) створення інтернет-платформ для вирішення різних завдань суспільства (електронний уряд; електронний податок; цифрова ідентифікаційна карта; електронне голосування; електронна охорона здоров'я тощо).

Державні програмні, стратегічні та концептуальні документи в зарубіжних країнах визначають низку положень, спрямованих на імплементацію цифрових технологій в окремі галузі права та сфери національної економіки.

Так, наприклад, Програма «Технологічне майбутнє Австралії – побудова сильної, безпечної та всеохоплюючої цифрової економіки» проголошує принцип цінності цифрової економіки для потреб національної економіки та суспільства. Відповідно до цього принципу, сучасні цифрові технології мають грандіозний потенціал у галузі розробки нової продукції, підвищення ефективності праці, визначення потреб споживача та формування умов безпечної праці.

Згідно з Програмою, основною сферою національної економіки, яка покликана отримати максимальну вигоду від використання сучасних цифрових технологій, є сільське господарство. Окрім повсюдно запроваджених безпілотної сільськогосподарської техніки та GPS-навігації, надалі передбачається використання супутникових технологій та технологій блокчейн для ще більшої оптимізації сільськогосподарської діяльності. Другою за значущістю діяльністю для масштабного поширення цифрових технологій є промислова виробнича діяльність, а цьому сприятимуть, як очікується, технології тривимірного друку, хмарні технології та технології інтернету речей.

Діяльність у сфері природних ресурсів (особливо – гірничодобувна діяльність) також оцінюється як перспективна з погляду впровадження цифрових технологій. Програмою пропонується оснастити гірничодобувні компанії Австралії повністю автоматизованими технологіями транспортування сировини із шахт на поверхню землі. Використання запрограмованих дронів та сенсорів дозволить зробити гірничодобувну діяльність максимально безпечною для людини.

Національна організація зі стандартів «Стандарти Австралії» [15] наразі веде активну роботу над розробкою стандартів функціонування та застосування технології блокчейн. Більше того, Стандарти Австралії були призначені Міжнародною організацією зі стандартизації як керівна організація технічного комітету з розробки міжнародних стандартів у галузі технології блокчейн. На сьогодні у розробці знаходяться 11 стандартів у галузі технології блокчейн, а фінансування розробок займається безпосередньо уряд Австралії в особі уповноважених органів. Крім того, в Австралії ще в 2016 р. Урядом було затверджено План розвитку розумних міст, що ґрунтується на трьох взаємопов'язаних елементах: розумні інвестиції, розумна політика та розумні технології.

Австралійська держава є лише одним прикладом концептуальної розробки інструментів цифрової економіки. Подібні програми та стратегії прийнято у багатьох сучасних інформаційно розвинених державах: США, Великій Британії, Естонії тощо.

У Естонії існує загальнонаціональна ініціатива E-Estonia (Електронна Естонія), запущена Урядом Естонії наприкінці ХХ – початку ХХІ ст. і що складається з безлічі взаємозалежних ініціатив, які передбачають використання цифрових технологій на благо суспільства. Зазначені ініціативи включають:

1) електронний уряд (1997 р.) – дана ініціатива передбачає створення електронного доступу для громадян країни до державних послуг та інформації про діяльність державних органів влади. У даний час 99 % державних послуг надаються громадянам в електронній формі;

2) електронний податок (2000 р.) – близько 95 податкових декларацій суб'єктів підприємницької діяльності подаються з використанням цифрових технологій. Зазначена ініціатива орієнтована на бізнес і покликана суттєво знизити бюрократичні бар'єри під час відкриття бізнесу та ведення звітності для підприємців та компаній;

3) децентралізована платформа «Перехрестя» (X-road, стартувала у 2001 р.) і перше конкретне рішення для реалізації в цій платформі – «Цифрова id-карта» (2002 р.) на основі державних реєстрів. Воно спрямоване на створення електронних посвідчень особи (аналог «цифрового паспорту»). Технологічно «Цифрова id-карта» – це пластикова карта із вбудованим чіпом, в якому закодована інформація про власника картки з використанням 2048-бітного шифрування. Сьогодні 99,8 % естонців користуються цим рішенням;

4) електронне голосування (2005 р.) – інститут естонської електронної демократії. Дозволяє голосувати на національних та місцевих виборах, не відходячи від комп'ютера, за умови, що комп'ютер підключений до мережі Інтернет, і що виборець пройшов процедуру цифрової ідентифікації як громадянин Естонії;

5) забезпечення громадської безпеки (2007 р.) – дана ініціатива покликана забезпечувати ефективність органів поліції, а також органів протидії надзвичайних ситуацій. Одним із результатів реалізації цієї ініціативи стала можливість визначення жертв злочину електронною картою поліції з точністю до 5 метрів. Окрім того, ініціатива дозволила скоротити термін відповіді служб екстреної допомоги до 10 секунд;

6) блокчейн (2008 р.) – ініціатива щодо розвитку технологій блокчейн дозволила оптимізувати цифрову взаємодію у контексті більш повного та оперативного обміну даними;

7) електронна охорона здоров'я (2008 р.) – зазначена ініціатива дозволила оцифрувати більше 95 % інформації, одержаної лікувальними закладами, включаючи дані пацієнтів (історії хвороби, призначене лікування, рецепти тощо);

8) електронний резидент (2014 р.) – дана програма дозволяє іноземним громадянам отримувати електронний доступ до різних державних послуг на території Естонії, зокрема до реєстрації бізнесу, подання податкових декларацій в онлайн режимі, банкінгу тощо. Програма дозволяє іноземному підприємцю або компанії отримати електронну смарт-картку, яка використовується для забезпечення доступу до послуг.

Для нас сьогодні досвід Естонії досі цікавий з погляду наявності положень про цифрову «економіку 2.0»: за такої економіки передбачається зростаюча участь верифікованої людини (верифікація відбувається тільки сучасними довіреними технологіями в інформаційній платформі), а не просто боти і аватари без ідентифікації (а це вже сьогоднішня реальність Web 3.0). Зокрема ініціатива X-road оперує технічними категоріями, будучи спрямованою на автоматизацію системи обміну даними.

Ініціатива Уряду Естонії «Перехрестя» – X-road (2001 р.), яка є ключовою ланкою масштабного загальнодержавного проекту «Електронна Естонія», спрямована на високотехнологічне вдосконалення різних систем обміну цифровою інформацією між громадянами та організаціями (в Естонії та поза неї). Інформаційне ядро X-road дозволяє технологічно організувати обмін цифровими даними між великими базами даних у режимі реального часу в максимально стислий термін. X-road не використовує принцип «peer-to-peer», проте функціонує на подібних принципах обчислення даних. У 2017 р. X-road був пов'язаний із фінською системою обміну цифровою інформацією, що завдяки інтеграбельності систем дозволило автоматизувати процеси обміну цифровою інформацією між країнами. За своєю технологічною складовою X-road є загально-

національною цифровою платформою, що працює на принципах забезпечення доступу до бази даних, що постійно поповнюється. Будь-який громадянин або організація має можливість підключитися до Каналу Ікс, щоб вимагати вже наявну інформацію та поповнювати базу даних за допомогою своєї інформації.

Такі держави, як Індія та США, приділяють особливу увагу питанням впровадження цифрової обробки даних у систему фінансових технологій. Безперервне вдосконалення цифрових технологій впливає всі сфери життєдіяльності сучасного суспільства, включаючи фінансовий сектор. Стрімкий розвиток інтернет-банкінгу, електронного оподаткування, цифрових фінансових послуг для бізнесу, угод в електронній формі, з одного боку, суттєво полегшив взаємодію громадян, організацій та держави у фінансовому середовищі, але з іншого боку породив нові виклики та необхідність вирішення проблем у галузі забезпечення безпеки фінансових транзакцій, збереження персональних даних та боротьби з кіберзлочинністю.

Огляд компанії KPMG «Фінансові технології в Індії – приведення цифрової економіки в дію» 2018 р. [8] аналізує три складові цифрових фінансових технологій – відкритий банкінг, штучний інтелект та блокчейн. Попри те, що цей документ вже немолодий, але у 2018 р. він базувався на передовій ініціативі Індії у комплексному використанні цифрових технологій в публічному управлінні, зокрема:

1) Відкритий банкінг є взаємопов'язаним цифровим середовищем, що дозволяє використовувати спеціально розроблене програмне забезпечення для миттєвого доступу до банківської та фінансової інформації в онлайн режимі. Вона призначена для використання банками, фінансовими організаціями, розробниками програмного забезпечення та кінцевими користувачами фінансових послуг і дозволяє користуватися банківськими продуктами та інструментами за допомогою мобільних додатків, що унеможливує особисте звернення користувача до банку для отримання будь-якої послуги.

2) Штучний інтелект стосовно сфери фінансових технологій покликаний замінити собою ті процеси та дії, які традиційно виконуються людиною. Індійці розраховували використовувати його для обробки великих масивів даних та відповідного аналізу, формування статистичної інформації і навіть упорядкування даних реєстри. Однією з програм розвитку штучного інтелекту стосовно сфери фінансових технологій тоді передбачалася впровадження чат-ботів у приватний і публічний сектори Індії.

3) Технологія блокчейн [4], за задумом індійців, має застосовуватися для оцінки репутації бізнес-партнерів, протидії легалізації незаконно отриманих коштів та контролю за здійсненням торгових операцій. Станом на 2023 рік в Індії вона вже почала використовуватися для ведення реєстрів нерухомості, контролю за постачанням електроенергії, забезпечення якості сільськогосподарської діяльності та оптимізації систем доставки продукції кінцевому споживачеві.

Уряд США також зацікавлений у цифровізації фінансових технологій. 12 вересня 2016 р. прийнято Резолюцію Палати Представників США «Про необхідність розробки національної технологічної політики в галузі забезпечення доступу споживачів до фінансових інструментів та онлайн комерції з метою економічного зростання та розширення прав споживачів». Вона включала огляд необхідних заходів щодо розробки та вдосконалення цифрових фінансових технологій та відповідну мотивацію для цього. Зокрема:

1) розробка політики, спрямованої на впровадження цифрових інструментів для безпечного використання фінансових коштів за допомогою комп'ютерних технологій для стимулювання економічного зростання, а також для створення нових та розширення наявних ринків;

2) встановлення пріоритетів у сфері розвитку альтернативних технологій, включаючи забезпечення прозорості, безпеки, інноваційний розвиток та захист персональної інформації;

3) залучення експертів з питань розробки та впровадження цифрових додатків у таких сферах, як виробництво продукції, телекомунікації, туризм, охорона здоров'я, енергетика та торгівля;

4) підтримка інноваційного розвитку, економічного зростання, забезпечення кібербезпеки та захисту інформації.

Резолюція враховує такі фактори при реалізації заходів, що передбачаються вчинити у США:

– нові цифрові способи оплати та цифрові платіжні системи відкривають нові фінансові можливості;

– цифрові технології покращують здатність споживачів контролювати економічний добробут, підвищують фінансову грамотність та допомагають активніше брати участь у торгівлі;

– дуже зростає ризик викрадення персональної інформації та фінансових даних за допомогою зловмисного використання цифрових технологій;

– технологія блокчейн за належного підходу до її використання здатна наділити фінансові цифрові технології буквально необмеженим потенціалом.

Окрім елементів цієї моделі можна виділити навіть у Республіці Молдова, де діє (а) Національна стратегія розвитку інформаційного суспільства «Цифрова Молдова 2020»: вона спрямована на створення умов за допомогою мінімального втручання держави, але ефектом у розвиток інформаційного суспільства [11].

Ознаки аналізованої моделі характерні також Сінгапуру [5]. У Сінгапурі діє низка національних ініціатив, спрямованих на розвиток інструментів цифрової економіки. Починаючи ще з 2019 року, станом на зараз створені або створюються низка проривних ініціатив, які, зокрема, охоплюють:

1) реінжиніринг максимальної кількості бізнес-процесів у приватному і публічному секторах на основі впровадження 5G технологій. Поступове впровадження елементів цифрової економіки у форматі 5G розпочалося з таких галузей як містобудівна детальність, мобільні програми для споживачів, державні програми, морські операції. Також у рамках державно-приватного партнерства та взаємодії великих телекомунікаційних компаній одна з однією розпочалася інтеграція інфраструктури 5G з такими елементами цифрової економіки як інтернет речей та штучний інтелект.

2) створення випробувальних та експериментальних цифрових полів (відомих в інших країнах як «цифрові пісочниці»);

3) удосконалення систем освіти протягом життя на основі цифрових технологій, зокрема – соціальний інжиніринг у освітньому цифровому середовищі та ін.

У рамках цифрової трансформації економіки вже давно запроваджено укладання угод в електронній формі, у тому числі з використанням технології цифрового підпису. У 2022 р. відбулося розширення сфери застосування цифрового підпису на таке:

4) включення більшої кількості угод та документів до переліку угод та документів, які можуть бути укладені (оформлені) в електронній формі: угоди з нерухомістю, довіреності, транспортні накладні тощо;

5) використання біометричних даних та технологій для укладання смарт-контрактів на блокчейні;

6) діяльність національних органів із сертифікації з метою забезпечення відповідності національних елементів цифрової економіки чинним міжнародним стандартам.

Таким чином, модель цифрової економіки, яка розроблена і функціонує нині в Сінгапурі, поєднує ознаки, що характерні для загальнонаціональної стратегічної моделі регулювання цифрової економіки. Разом з тим з розвитком нормативної правової бази не виключається перехід цієї країни до моделі законодавчого регулювання цифрової економіки та певні передумови для такого переходу простежуються.

Нарешті, нижче розглянемо третю модель – модель регіонального стратегічного регулювання. Вона передбачає прийняття стратегій цифрової економіки окремими одиницями адміністративно-територіального поділу держав (штати, області тощо) та регламентацію наступних питань:

1) стимулювання розвитку економіки регіону за допомогою сучасних цифрових технологій;

2) оцінку переваги цифрової економіки перед звичайною економікою;

3) розвиток електронних аукціонів, проведення телемаркетингу;

4) покращення якості життя населення регіону загалом у зв'язку з використанням цифрових технологій.

Наприклад, у Малайзії у штаті Саравак у 2017 р. Урядом штату було прийнято стратегію цифрової економіки штату Саравак на 2018-2022 рр.:

1) Основні цілі стратегії включають стимулювання розвитку економіки штату Саравак за допомогою сучасних цифрових технологій, скорочення соціально-економічного розшарування населення і стимулювання працевлаштування молоді, яка проживає на території цього штату.

2) Стратегія оцінює переваги цифрової економіки перед звичайною економікою, що включають вдосконалення кваліфікації та робочих навичок трудящих; розвиток бізнесу, торгівлі та експорту; стимулювання продуктивності праці та індустріального сектора; формування інвестиційної привабливості Штату; покращення якості життя в цілому.

3) Стратегія концентрує увагу на набутті суспільних благ від організації використання таких понять і технологій, як великі дані, хмарні обчислення, цифрова інфраструктура, «цифрова долина», послуги електронного уряду, розумне місто, проте зазначені поняття безпосередньо не розкриваються в тексті стратегії – вони або визначаються через опис елементів поняття, або через приклади застосування наявних цифрових технологій. Наприклад, одним з основних завдань реалізації стратегії є стимулювання електронної торгівлі. Стратегія не пояснює, що саме слід розуміти під електронною торгівлею, проте як приклади наводить організацію електронних аукціонів, проведення телемаркетингу, створення національних цифрових платіжних систем та цифрове брендування.

4) У розділі «стратегічні дії» говориться про необхідність розробки та впровадження стандартів збору та обробки цифрових даних для підтримки діяльності малих та середніх підприємств.

Проведений аналіз дозволив також виявити дві нехарактерні моделі правового регулювання цифрової економіки, які мають паралелі з жодною з вироблених і зазначених вище трьох моделей. Одна з них застосовується у Південній Кореї, друга – у Китаї.

1) Південна Корея одна із найбільш технологічно розвинених країн світі. Натепер уряд Південної Кореї веде активну роботу з трансформації національної економіки в цифрову форму. В рамках різних державних програм та ініціатив здійснюється залучення інвестицій та державних бюджетних коштів у такі галузі цифрової економіки як інтернет речей, великі дані, штучний інтелект, а також технології доповненої реальності (AR).

Значну роль у залученні інвестицій у проекти цифрової економіки відіграють програми, що розробляються південнокорейськими чеболями (чеболь – група формально самостійних компаній, що належать зазвичай одній сім'ї), такими як Hyundai, Samsung і Daewoo. Значний внесок у розвиток цифрової економіки роблять корейські автовиробники, які розробляють і впроваджують технології автомобільної телематики (віддаленої взаємодії людини з транспортним засобом, а також транспортних засобів між собою).

Південна Корея на своєму досвіді демонструє потенціал децентралізованої та неформальної (тобто фактичної) стратегії розвитку цифрової економіки – всі комерційні компанії, що займаються розробкою цифрових технологій і вдаються до їх можливостей, окремі державні органи та організації так чи інакше роблять свій внесок у розвиток елементів цифрової економіки. Певною мірою зазначені процеси координуються великими підприємствами чи концернами, а співфінансуванням займається держава від імені уповноважених органів.

2) Китайська модель регулювання цифрової економіки є за своєю суттю унікальною і має більший ступінь розрізненості, ніж аналогічна південнокорейська (фактична стратегічна) модель. Китайська модель регулювання цифрової економіки вражає своєю масштабністю, оскільки Китай – це досі найбільший світовий ринок не тільки електронної, а й цифрової комерції (у форматі «віртуальних підприємств»), де у 2022 р. обсяги цифрових платежів досягли понад 59 трильйонів юанів (понад 8,2 трильйонів доларів). Китай також здійснює активну підтримку розвитку і впровадження цифрових технологій, і це відображається у створенні сприятливого середовища для розробки інноваційних рішень, включаючи широкомасштабні дослідницькі програми та спільні проекти з глобальними технологічними компаніями. Наприклад, встановлення Китаєм світового рекорду за кількістю запатентованих блокчейн винаходів свідчить про активний розвиток цього напрямку в країні. Розвиток ключових елементів цифрової економіки в Китаї до недавнього часу (2022-2023 рр.) йшов дуже швидким темпом переважно завдяки інструментам нової цифрової і трохи морально застарілої, але тим не менш глобально масштабної електронної комерції як усередині країни, так і за її межами (включаючи дистанційні розрахунки іноземних замовників з постачальниками товарів з Китаю).

Разом з тим сучасний розвиток цифрової економіки в Китаї стикається з певними труднощами: 1) нерівномірний розподіл інтернет-інфраструктури по країні, і навіть досі порівняно малий відсоток (на відміну від європейських країн і України) користувачів мережі інтернет серед дорослого населення; 2) інертність законодавства від темпу науково-технічного прогресу у цифро-

вій сфері, що виявляється у неможливості китайського законодавця забезпечити швидкий темп і достатній рівень регулювання тих питань, які входять до сфери цифрової економіки через випереджальний розвиток технологій; 3) мережна безпека та відповідні загрози. Але, напевно, найголовнішим для майбутніх років буде відтік високих технологій і капіталу (передусім, американського походження) через зростаючу геополітичну конфронтацію у світі і значне посилення авторитарного режиму китайського президента Сі.

Разом з тим не можна не відзначити, що концепції цифрової економіки в зарубіжних державах досить сильно відрізняються одна від одної за змістовним наповненням, механізмами реалізації, термінами реалізації тощо. Для держав Заходу та Азії характерно:

1) надання більшої значущості цифровим механізмам економіки на законодавчому, загальнонаціональному стратегічному та регіональному рівнях, що відбивається у текстах нормативних правових актів, програмних документів і окремих рішеннях органів структури державної влади;

2) тенденція до вироблення стратегічних, концептуальних, а також доктринальних рішень щодо розвитку цифрової економіки через прийняття спеціальних документів, проведення відповідних організаційно-правових заходів.

Вибір країн, що ілюструють особливості кожної із запропонованих моделей, обумовлений розставленням акцентів стосовно питань регулювання цифрової економіки в кожній проаналізованій юрисдикції. Так зокрема законодавці Великобританії пішли шляхом нормативного закріплення окремих елементів цифрової економіки в тексті закону, парламент Молдови ухвалив низку нормативних актів, спрямованих на правову регламентацію відносин у сфері цифровізації, а в Казахстані досі ведеться робота з внесення змін до ряд законодавчих актів з різних напрямів застосування та впровадження цифрових технологій. Такі держави, як Узбекистан, обрали інший шлях розвитку правового регулювання елементів цифрової економіки – підзаконне регулювання. Отже, аналіз підзаконних актів зазначених держав дозволяє простежити особливості моделі підзаконного регулювання відносин, що виникають у з розвитком цифрової економіки рамках дослідження зарубіжного досвіду.

Вибір таких країн як Австралія, Естонія, США та Індія для аналізу значною мірою обумовлений необхідністю оцінки загальнонаціонального (загальнодержавного) стратегічного підходу до регулювання відносин, що виникають у зв'язку з розвитком цифрової економіки, а також високим рівнем опрацьованості та деталізації загальнонаціональних стратегій розвитку цифрової економіки вказаних країнах.

Вибір Малайзії обумовлений наявністю в цій країні регіональної стратегічної моделі регулювання питань, пов'язаних з розвитком цифрової економіки, яка контрастує з іншими моделями і демонструє прагнення влади Малайзії побудувати систему регулювання цифрової економіки «знизу вгору» від суб'єктів федерації до суспільства.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Проведений аналіз трьох основних моделей правового регулювання цифрової і платформної економіки у сучасних розвинених іноземних державах дозволив зробити певні висновки щодо можливості їх використання.

1. Модель законодавчого регулювання цифрової економіки має такі переваги: нормативне закріплення елементів цифрової економіки дозволяє на-

дати їм офіційного статусу на законодавчому рівні. Як частина комплексного закону, елементи цифрової економіки вбудовуються в ієрархічну систему нормативних правових актів, опиняючись наступним щаблем після основного закону держави. Розглянута модель має такі недоліки: будучи закріпленими у тексті закону, елементи цифрової економіки підпорядковуються всім юридичним технологіям законотворчості, особливо порядку зміни. Для того, щоб змінити текст закону, мають бути дотримані необхідні процедури внесення змін. Зважаючи на те, що елементи цифрової економіки розвиваються нелінійно, хоча й вкрай стрімко, парламент ризикує постійно «відставати» від науково-технічного прогресу. Іншими словами, цифрова економіка розвиватиметься швидше, ніж уряд і законодавці встигатимуть адаптувати систему законів до останніх змін, у результаті чого утворюються прогалини в регулюванні.

2. Загальнонаціональна стратегічна модель є, на наш погляд, найбільш збалансованою. Вона має такі переваги: оперативний порядок прийняття та зміни, а відтак і адаптації; довгострокова (як правило) перспектива; надається можливість враховувати думку населення, громадських організацій, бізнес-спільноти, представників влади. Попри це дана модель має один суттєвий недолік: в ній немає імперативного характеру, тобто можуть виникнути проблеми з реалізацією стратегії, особливо якщо стратегія розрахована на довгострокову перспективу. Грамотна, повна та всеосяжна реалізація стратегії потребує злагодженої та гармонійної роботи кількох суб'єктів, задіяних у реалізації. Відмова однієї «ланки системи» може поставити реалізацію всієї стратегії загалом під загрозу.

3. Регіональна стратегічна модель добре себе зарекомендувала в деяких федеративних державах, проте на неї можна покладатися лише в умовах рівного становища суб'єктів федерації (як в організаційно-правовому, так і економічному сенсі, напр., як в Німеччині чи в Мексиці). Передбачається, що подібна модель може бути успішно реалізована в симетричних федераціях, де всі суб'єкти мають приблизно рівні технічні і економічні можливості реалізації, а це стає дедалі непросто через зростаючу майнову нерівність як населення, так і поляризацію простору на «полюси зростання» і дотаційні регіони.

4. На підставі проведеного аналізу можна зробити висновок, що в Україні нині вбачаються риси, які значною мірою вказують на відповідність першої моделі. Така модель може включати створення спеціального законодавства, спрямованого на розвиток цифрового сектору, стимулювання інновацій та підтримку стартапів. У всякому разі, у тих державах, які обрали зазначену модель як пріоритетну, вдалося досягти значного рівня розвитку як самої цифрової економіки, так і правових засобів відповідного регулювання. Важливо також розглянути приклади забезпечення доступу до широкополосного інтернету та розвитку цифрової інфраструктури. Крім того, для України буде корисним розглянути питання щодо цифрової безпеки та захисту даних, щоб забезпечити довіру користувачів до цифрових сервісів та платформ. Інші аспекти, такі як розвиток цифрового уряду із залученням приватних децентралізованих платформ, підтримка цифрового (безпаперового) документообігу та полегшення взаємодії з державними органами, також можуть бути включені до моделі правового регулювання. Україна повинна розглядати та адаптувати кращий світовий досвід у сфері правового регулювання цифрової економіки, звертаючи увагу на створення сприятливого середовища для розвитку інновацій та цифрового сектору.

5. Подальші магістральні напрямки наукових досліджень і практичних прототипів у сфері цифрової економіки ми пов'язуємо із забезпеченими токенізованими активами і їх законодавчому регулюванню на як на міжнародному рівні (G20, FATF і МВФ), так і національному рівні. Токенізація активів використовує технологію блокчейн для створення цифрових токенів, що представляють реальні активи, такі як нерухомість, фінансові інструменти, мистецькі цінності і навіть підприємства. Токенізовані активи відкривають, вже безсумнівно, якісно новий рівень нових можливостей для більш ефективної цифрової економіки та розвитку економіки платформ, забезпечуючи доступність та широку ліквідність активів (особливо нерухомості, акцій, природних копалин, антикваріату), сприяючи інноваціям та демократизації інвестицій по всьому світу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Australia Digital Economy Strategy 2030. (2022). Canberra. URL: <https://www.industry.gov.au/science-technology-and-innovation/technology>
2. Digital Economy Act. (2017). URL: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2017/30/contents>
3. Дунаев І. В., Коваленко М. М. Нові траєкторії регулювання інформаційних платформ і платформної економіки заради суспільного блага. *Актуальні проблеми державного управління*. 2022. № 2 (61). С. 6–24. DOI: <https://doi.org/10.26565/1684-8489-2022-2-01>
4. Дзюндзюк В. Б., Дзюндзюк Б. В. Публічне управління за допомогою блок-чейн-технології та платформ: нові можливості. *Актуальні проблеми державного управління*. 2022. № 2 (61). С. 104–115. DOI: <https://doi.org/10.26565/1684-8489-2022-2-07>
5. Electronic Transactions Act 2010 (Current version as at 04 Oct 2023) / Singapore Statutes Online. URL: <https://sso.agc.gov.sg/Act/ETA2010>
6. Étude SOC2050. URL: <https://luxstrategie.gouvernement.lu/fr/publicationsbis/soc2050.html>
7. European Commission. (2020). The Digital Services Act: ensuring a safe and accountable online environment' (European Commission, 2020). URL: https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/europe-fit-digital-age/digital-services-act-ensuring-safe-and-accountable-online-environment_en
8. Financial Technologies in India – Powering the Digital Economy. (2018). KPMG, Nasscom. London: KPMG. URL: https://assets.kpmg.com/content/dam/kpmg/in/pdf/2018/09/Fintech_2018.pdf
9. Ingram, G., McArthur, J., Vora, P. (2022). How can digital public technologies accelerate progress on the Sustainable Development Goals? Brookings Global Working Paper #174. Washington. DC: Brookings Center for Sustainable Development.
10. Made in China 2025: backgrounder. (2018). URL: <https://isdp.eu/content/uploads/2018/06/Made-in-China-Backgrounder.pdf>
11. On the National Strategy for the Development of the Information Society “Digital Moldova 2020”: Resolution of the Government of the Republic of Moldova No. 857 dated 31.10.2013.
12. Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council on the Single Market for Digital Services (Digital Services Act) and amending Directive 2000/31/EC, doc. COM (2020). 825 final, 15 December 2020.
13. Семенченко А. І., Олексюк Л. В. Україна на шляху до європейського цифрового ринку: стан та інструменти впровадження європейського індексу цифрової економіки та суспільства. *Актуальні проблеми державного управління*. 2022. № 2 (61). С. 129–144. DOI: <https://doi.org/10.26565/1684-8489-2022-2-09>
14. Shivkumar G. How to bring digital inclusion to the people who need it most. World Economic Forum. 2021. URL: <https://www.weforum.org/agenda/2021/08/4-reasons-you-should-care-about-digital-public-infrastructure/>
15. Smart Cities Plan; Australian Government. Canberra. 2016. URL: https://www.infrastructure.gov.au/sites/default/files/migrated/cities/smart-cities/plan/files/Smart_Cities_Plan.pdf
16. Tillemann T. How digital systems will transform the future of money and development; Kharas, Homi, John W. McArthur, and Izumi Ohno (Eds.), Breakthroughs: The Promise of Frontier Technologies for Sustainable Development. Brookings Institution Press. 2021.

17. Turillazzi A., Taddeo M., Floridi L., Casolari F. The digital services act: an analysis of its ethical, legal, and social implications. *Law, Innovation and Technology*. 2023. No. 15:1. С. 83–106. DOI: <https://doi.org/10.1080/17579961.2023.2184136>

18. Vanberg A. D. Coordinating digital regulation in the UK: is the digital regulation cooperation forum (DRCF) up to the task? *International Review of Law, Computers & Technology*. 2023. No. 37:2. С. 128–146. DOI: <https://doi.org/10.1080/13600869.2023.2192566>

19. World development indicators database. WorldBank, 2022. URL: <http://databank.worldbank.org/data/reports.aspx?source=world-development-indicators>.

Стаття надійшла до редакції 10.07.2023 р.

Стаття рекомендована до друку 26.08.2023 р.

Dunayev I. V.,

*Doctor of Science in Public Administration, Professor,
Professor of Economic Policy and Management Department,
Education and Research Institute of Public Administration, V. N. Karazin Kharkiv National University,
4 Svobody Sq., Kharkiv, 61022, Ukraine
e-mail: i.dunayev@karazin.ua <https://orcid.org/0000-0002-0790-0496>*

Orlov O. V.,

*Doctor of Science in Public Administration, Professor,
Professor of Public Policy Department,
Education and Research Institute of Public Administration, V. N. Karazin Kharkiv National University,
4 Svobody Sq., Kharkiv, 61022, Ukraine
e-mail: avorlovav@gmail.com <https://orcid.org/0000-0001-8995-7383>*

NATIONAL LEGAL REGULATION OF THE DIGITAL ECONOMY AND INFORMATION PLATFORMS

Abstract. This article serves as a logical continuation of the authors' series of publications on the public regulation of information platforms and platform economies. The objective of this article is to provide a concise summary of the rich international experience in national legal regulation of the digital economy and information platforms while identifying pertinent models of such regulation. It further contributes to the ongoing extensive expert and policy debate regarding what, how, and whom to regulate in the new platform environment, in which nearly everyone participates or will soon be involved. Drawing on a comprehensive analysis of legislation in foreign jurisdictions, the article highlights and elucidates three main models of legal regulation for the digital economy, using examples: the model of legislative regulation of the digital economy, the national strategic model, and the regional strategic model. The conclusion is drawn that Ukraine exhibits significant features that largely correspond to the first model. Such a model may involve the creation of specific legislation aimed at digital sector development, stimulating innovation and supporting startups. Nevertheless, Ukraine has already begun to encounter limitations associated with this model, as the digital economy evolves more rapidly than the government and legislators can adapt the legal framework to the latest changes, resulting in regulatory gaps.

Keywords: *information platform, decentralized information platforms, tokenized assets, public policy, blockchain, integrated use of digital technologies, digital economy.*

REFERENCES

1. Australia Digital Economy Strategy 2030. (2022). Canberra. URL: <https://www.industry.gov.au/science-technology-and-innovation/technology>
2. Digital Economy Act. (2017). URL: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2017/30/contents>
3. Dunayev, I., Kovalenko, M. (2022). New traces of regulation of information platforms and a platform-based economy for the new public good. *Pressing Problems of Public Administration*, 2 (61), 6–24. URL: <https://periodicals.karazin.ua/apdu/article/view/21840> DOI: <https://doi.org/10.26565/1684-8489-2022-2-01> [in Ukrainian].

4. Dziundziuk, V., Dziundziuk, B. (2022). Public administration using blockchain technology and platforms: new opportunities. *Pressing Problems of Public Administration*, no. 2 (61), 104–115. URL: <https://periodicals.karazin.ua/apdu/article/view/21848/20248> DOI: <https://doi.org/10.26565/1684-8489-2022-2-07> [in Ukrainian].
5. Electronic Transactions Act 2010 (Current version as at 04 Oct 2023) / Singapore Statutes Online. URL: <https://sso.agc.gov.sg/Act/ETA2010>
6. Étude SOC2050. URL: <https://luxstrategie.gouvernement.lu/fr/publicationsbis/soc2050.html>
7. European Commission. (2020). The Digital Services Act: ensuring a safe and accountable online environment' (European Commission, 2020). URL: https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/europe-fit-digital-age/digital-services-act-ensuring-safe-and-accountable-online-environment_en
8. Financial Technologies in India – Powering the Digital Economy. (2018). KPMG, Nasscom. London: KPMG. URL: https://assets.kpmg.com/content/dam/kpmg/in/pdf/2018/09/Fintech_2018.pdf
9. Ingram, G., McArthur, J., Vora, P. (2022). How can digital public technologies accelerate progress on the Sustainable Development Goals? Brookings Global Working Paper #174. Washington, DC: Brookings Center for Sustainable Development.
10. Made in China 2025: backgrounder. (2018). URL: <https://isdp.eu/content/uploads/2018/06/Made-in-China-Backgrounder.pdf>
11. On the National Strategy for the Development of the Information Society “Digital Moldova 2020”: Resolution of the Government of the Republic of Moldova No. 857 dated 31.10.2013.
12. Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council on the Single Market for Digital Services (Digital Services Act) and amending Directive 2000/31/EC, doc. COM (2020). 825 final, 15 December 2020.
13. Semenchenko, A., Oleksiuk, L. (2022). Ukraine towards the european digital market: the status and tools for implementing the european digital economy and society index. *Pressing Problems of Public Administration*, no. 2 (61), 129–144. URL: <https://periodicals.karazin.ua/apdu/article/view/21850/20250> DOI: <https://doi.org/10.26565/1684-8489-2022-2-09> [in Ukrainian].
14. Shivkumar, G. (2021). How to bring digital inclusion to the people who need it most. World Economic Forum. URL: <https://www.weforum.org/agenda/2021/08/4-reasons-you-should-care-about-digital-public-infrastructure/>
15. Smart Cities Plan; Australian Government. (2016). Canberra. URL: https://www.infrastructure.gov.au/sites/default/files/migrated/cities/smart-cities/plan/files/Smart_Cities_Plan.pdf
16. Tillemann, T. (2021). How digital systems will transform the future of money and development; Kharas, Homi, John W. McArthur, and Izumi Ohno (Eds.), Breakthroughs: The Promise of Frontier Technologies for Sustainable Development. Brookings Institution Press.
17. Turillazzi, A., Taddeo, M., Floridi, L., Casolari, F. (2023). The digital services act: an analysis of its ethical, legal, and social implications. *Law, Innovation and Technology*, no. 15:1, 83–106. DOI: <https://doi.org/10.1080/17579961.2023.2184136>
18. Vanberg, A.D. (2023). Coordinating digital regulation in the UK: is the digital regulation cooperation forum (DRCF) up to the task? *International Review of Law, Computers & Technology*, no. 37:2, 128–146. DOI: <https://doi.org/10.1080/13600869.2023.2192566>
19. World development indicators database. (2022). WorldBank, 2022. URL: <http://databank.worldbank.org/data/reports.aspx?source=world-development-indicators>.

The article was received by the editors 10.07.2023.

The article is recommended for printing 26.08.2023.